

Wersja I

Ogrody przy rezydencji biskupów *kujawskich*
w Wolborzu

Na północno-wschód od Piotrkowa, po obu stronach szosy łączącej Kraków z Warszawą o 14 klm. od niego oddalone - znajduje się miasteczko Wolbórz. Miasteczko to leży w ramionach rzek Moszczanki i Wolborki. Nizinny brzeg północny posiada liczne łąki i torfowiska, natomiast brzeg południowy o zróżnicowanych poziomach około 20mtr. - posiada liczne kompleksy leśne. Korzystne położenie Wolborza na szlaku tranzytowym oraz przywileje książęce i biskupie - spowodowały szybki jego rozwój. Często napotykanne wzmianki o targach, świadczą o żywej wymianie towarowej z resztą kraju. Wolbórz był miejscem zjazdów i często gościł *podsiarżych do królów* *królów* *polskich*. Zjazdy i wizyty królewskie wymagały odpowiedniego pomieszczenia, to też w Wolborzu powstaje zamek z ogrodem, a po jego zniszczeniu pałac, wybudowany na wysokim brzegu południowym.

Ze skąpych wiadomości jakie pozostały o nieistniejącym dziś zamku i ogrodzie - trudne odtworzyć ich pierwotny wygląd. - Wzniesiony został w miejscu dawnego grodu w centrum miasteczka, otoczony rozlewiskami Moszczanki. Przebudowany gruntownie - w 1464 - 73 spłonął między latami 1761 - 70.

Był to zamek warowny otoczony basztami i fosą - za nią znajdował się ogród, którego plan z 1824r. i opis z 1751r. zachowały się. - Z zachowanego materiału wynika, że był to ogród o założeniu bardzo prostym.

Powstał prawdopodobnie w początku XVI wieku i w opisach nazywany jest ogrodem włoskim. Ogród oddzielony był od pola płotem z żerdzi, parkanem, a dalej murem. Znajdowało się w nim 8 kwater trójkątnych, 24 kwadratowe i jedna okrągła w której -

/pałac i
relicje

umieszczony był herb biskupa Czapskiego ze strzyżonego bukszpanu. Pomiedzy kwaterami kwadratowymi było sześć chodników wysadzonych lipiną, porządnie utrzymanych i zaopatrzonych w ławki. W kwaterach znajdowały się drzewa ozdobne i owocowe oraz przeróżne zioła i włoszczyzna. - Oprócz inspektów na terenie ogrodu był dom ogrodnika, - pomarańczarnia i figarnia, a w nich duża różnorodność drzew i krzewów cieplarnianych.-

Opis ogrodu z 1751r. wskazuje na jego cechy stylowe w duchu rozwiązań renesansowych z XVI i początku XVII-go wieku powszechnych na terenie Polski. Łączyły się w nich elementy estetyczne z momentami użytkowymi. Cechą charakterystyczną tego rodzaju kompozycji - jest wyraźne odcięcie ogrodu od otaczającego krajobrazu oraz traktowanie roślin jako indywidualnych jednostek nie tworzących kompozycji - ogólnej.

Zachowany plan, niestety niezbyt dokładny nie wykazuje rozmieszczenia budynków oraz dokładnego rozmieszczenia kwater.

Nowsza rezydencja barokowa - pałac z ogrodem wybudowany został w odległości 1 klm. ^{na poł.} od zamku na przedmieściu ^{zwany} Zwierzyniec na południe od miasteczka na osi pld.- zachodniej -- pln.wsch. Oś ta utworzona ^{była} jest przez czterorzędowną aleję lipową, wiodącą do bramy wjazdowej, dziedzińca, zespół pałacu i oficyn oraz - wielki parter ogrodowy opadający tarasami, otoczony szpalerem lip, a zakończony kanałem długości 1200 mtr. i szerokości 120 m. Jest to obecnie typowe założenie jednoosiowe i jako takie przedstawione było na planach z 1824 i 1829/45r. oraz z 1839r. Dopiero odnalezienie planu z 1777 r. pozwoliło stwierdzić inne założenie kompozycyjne całości. -

Otóż całość założenia składa się z trzech luźno zespolonych z sobą elementów. Są to, wspomniany już symetrycznie

założony na osi pałacu ogród barokowy, zwierzyniec i ogród warzywny z sadem. Należy przypuszczać, iż przy terenie zaleśnionym, jakim był zwierzyniec - miejsce łowów, powstała leśniczówka względnie domek myśliwski, które to pomieszczenie - stało się zaczątkiem późniejszej rezydencji. Punktem wyjścia dla tej hipotezy jest rozplanowanie, znajdującego się przy wspomnianej oficynie - ogrodu warzywnego do którego przylega sad łączący się z bażaniarnią.-

Z rozplanowania całości rezydencji daje się odczuć wielka umiejętność twórcy, który potrafił wykorzystać naturalny - spadek terenu, tworząc kompozycję plastyczną, ciekawą i efektowną. Główną cechą założenia jest typowo francuskie rozbięcie terenu na tarasy ziemne zakończone kanałem.

Ciekawy wzajemny stosunek długości tarasów pozwala patrzącemu ogarnąć wzrokiem całość płaszczyzn tarasowych. Przez podział na tarasy tworzą się cztery oddzielne wnętrza zakończone kanałem z basenami, który przez swe poszerzenie wciąga przestrzeń w obraz, dając złudzenie wielkości i sięgając w głąb krajobrazu. Tego rodzaju rozplanowanie ogrodu, posiada charakter wybitnie reprezentacyjny.

Analogiczne założenie spotyka się często w współczesnych Wolborzowi i wcześniejszych ogrodach francuskich.

W polskiej sztuce ogrodowej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku można zaobserwować tendencje do tworzenia układów wieloosiowych sprzężonych oraz przy skromniejszych inwencjach - do zestawienia elementów kompozycyjnych na jednej osi. -

Plan z 1777 r. pozwala stwierdzić, że tylko pewna część rezydencji Wolborskiej była jednoosiowa. Sad i zwierzyniec, wchodzące w skład kompozycji wyznaczały szereg odrębnych i nie zależnych osi, tworząc układ sprzężony. Omawiany plan pozwala -

dalej stwierdzić, że twórcy tego ogrodu nie obce były próby
połączenia symetrii układów ogólnych z asymetrycznym rysun-
kiem szczegółów. Jak wykazały najnowsze badania ^{prawdopodobnie} twórcą tym
był Franciszek Placidi, który na zlecenie biskupa Ostrowskiego
przebywał w Wolberzu ^{opracowywał} budując kościół.
Bogactwo elementów plastycznych ^{predestynacja} rezydencję Wolberską do rzędu
najświetniejszych rozwiązań ówczesnych.
Odnalezione plany pozwalają w pełni zrekonstruować całość
założenia. Rezydencja ta o bogatej skali założenia i wypo-
sażenia, posiada nie przeciętne wartości, jako przykład wiel-
kiej sztuki kształtowania przestrzeni i dla tego winna być
zrekonstruowana.